

SOFİST DİYALOĞU: MANTIKSAL OLANAKLILIĞI BAĞLAMINDA 'BAŞKA' KAVRAMI

Neşe AKSOY*

ÖZET

Platon'un Sofist diyalogunda 'başka' kavramı, mutlak 'varlık' ve mutlak 'yokluk' arasında "hem var olan hem var olmayan" anlamına gelen ara bir kavram olarak ifade edilir. Bir şeyin "hem var olması hem de var olmaması" bir tutarsızlığa ve çelişkiye işaret ettiğinden bu kavram, mantıksal olarak tutarsız ve çelişkili bir kavram olarak görülebilmektedir. Ancak bu makalede başka kavramının mantıksal açıdan olanaklı bir kavram olduğunu ifade etmeye çalışacağım. Buna yönelik olarak Sofist'te 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının birbirine mutlak anlamda karşıt kavramlar olarak ele alınmadığını ifade edeceğim. Bu bağlamda 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki ilişkinin simetrik (ontolojik olarak eşit düzeyde) bir ilişki olmadığını, bu iki kavram arasında bir derecelendirme olduğunu ifade edeceğim. Nitekim 'varlık' kavramının en üst cins olarak 'mutlak olan'ı imlediğini, 'yokluk' kavramının ise 'mutlak olmayan' anlamında mutlak 'varlığın' altında bir tür olarak iki anlama karşılık gelebildiğini ifade edeceğim: a) hiçbir şekilde var olmayan, ve b) görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan. Bu anlamda başka kavramının mantıksal olarak "ne mutlak anlamda var olan, ne de hiçbir şekilde var olmayan" biçiminde yeniden kavramsallaştırılabileceğini ve bu durumda bu kavramın 'varlık' ve mutlak 'yokluk' arasındaki üçüncü bir olanak olarak 'görelî, tikel, değişken ve görünüşte olan'a karşılık geldiğini ifade edeceğim.

Anahtar Sözcükler: varlık, ne var olan ne var olmayan, yokluk, Sofist, başka.

SOPHIST: THE LOGICAL POSSIBILITY OF THE CONCEPT OF 'OTHER'

ABSTRACT

In *Sophist*, the non-being which is conceptualized as 'the other' does logically refer to "what neither is nor is not." In that sense, the concept of 'other' might seem to be logically paradoxical. However, in this article I will argue that the concept of 'other' can be formulated as a logically possible one. In this regard, I will suggest that the concepts of 'being' and 'non-being' in *Sophist* are not regarded to be contradictory terms which necessarily exclude each other. Rather, I will hold that, in Plato's view, these concepts are not symmetric (ontologically equivalent) to each other but rather there is a gradation between them. Accordingly, I will put that while 'being' as the highest genus means to be 'the absolutely existent', the 'non-being' has two meanings both of whose genus is ontologically lower than 'being': a) what is absolutely non-existent and b) what is relative, particular, changing and apparent. In that sense, I will discuss that 'non-being' conceptualized as 'the other' can be reformulated as "what is neither absolutely existent nor is absolutely non-existent" and that it corresponds to the third possibility between 'being' and absolute 'non-being', namely to 'what is relative, changing, particular and apparent.'

Key words: being, neither is nor is not, non-being, *Sophist*, the other.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü, Doktora Öğrencisi.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 409-428

Makalenin geliş tarihi: 06.01.2020

Makalenin kabul tarihi: 20.03.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 409-428

Submission Date: 06 January 2020

Approval Date: 20 March 2020

ISSN 2618-5784

Giriş

Platon'un geç dönem diyaloglarından olan *Sofist*'te sofistin en genel tanımı "her konuda doğru bilgiye sahip olduğunu ve tartışma sanatı (*eristik*) ile bu bilgiyi gençlere öğretebileceğini iddia ederek zengin gençleri avlayan bir avcı olması"dır.¹ Sofistin her konuda doğru bilgiye sahip olduğu iddiası ise, Elealı filozof Parmenides'in 'varlık' yolunun (*to on*) takip edilebilir tek yol olduğu yönündeki tezine dayandırılır. Nitekim Parmenides'e göre, 'varlık', düşünülebilir ve ifade edilebilir olan tek kavramdır; mutlak anlamda var olmayan bir şey olarak kabul edilen 'yokluk' (*me on*) ise düşünülmesi ve ifade edilmesi olanaksız bir kavramı ifade etmektedir. Diyalogta Parmenides'in bu görüşü aşağıdaki alıntılarla şöyle ifade edilir:

Yabancı: ... Bu hey çocuk! Biz daha çok küçükken, büyük Parmenides, hiç durmaksızın hep yeniden şu şiirinde söyleneni düşünülebilir bir biçimde bize pekitmişti: "Asla kanıtlanamaz var olmayanın var olduğu; Hayır, böyle bir araştırma yolundan düşünceni uzak tut!"²

Yabancı:... Öyle ki, biz daima varolan bir şeyle ilgi kurarız. Çünkü salt kendi başına yalnızca konuşmada kullanılmış, sanki çıplak ve bütün varolan'dan bağı koparılmış olan olanaksızdır, değil mi?

Theaitetos: Evet olanaksızdır.

Yabancı: Senin bu kabulün, "bir şey söyleyen zorunlu olarak herhangi Bir'i söyler" düşüncesinin bir sonucu mudur?

Theaitetos: Evet.³

Parmenides, 'yokluk' yoluna ilişkin her türlü araştırma, söylem ve düşünceyi yasaklar. Diğer bir deyişle, Parmenides'e göre 'yokluğa' ilişkin meşru olarak düşünülebilir veya ifade edilebilir olan hiçbir şey yoktur. Benzer şekilde, ona göre, üzerinde konuşulabilir ve düşünülebilir olan tek şey, 'varlık'tır. Parmenides'in bu tezi bağlamında, mümkün olan her türlü söylem ve düşüncenin 'varlığa' ilişkin olduğu yönünde bir argüman imlenmektedir. Nitekim sofistin iddiası da budur. Sofist, 'yokluk' yolunun konuşulamaz ve düşünülemez olmasından hareketle tüm söylem ve bilgilerini 'varlık'la ilişkilendirir ve her durumda doğru ve anlamlı bir şekilde konuştuğunu veya düşündüğünü iddia eder. Diyalogta Elealı Yabancı, sofistin bu tutumunu şu şekilde ifade eder:

¹ Platon, *Sofist Metin Okuma*, Çev. Ömer Naci Soykan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, [223 b], s. 63.

² A.g.e., [237 a], s. 148.

³ A.g.e., [237 d], s. 151.

Yabancı:... Varolmayan'ı düşünmek (sanmak) ya da deyimlemek, düşünmede ve sözde yanlışlığı doğuran şeydir.

Theaitetos: Evet.

Yabancı: Ama yanlış varsa aldanma da vardır.

Theaitetos: Evet.

Yabancı: Aldanma varsa, zorunlu olarak hayaller, kopyalar, görüntülerle dolu her şey vardır.

Theaitetos: Başka türlü nasıl olabilirdi ki?

Yabancı: Sofistin sığınağını tam da bu yörelerde aradığını ve yanlışlığının genellikle var olmasını [260 d] katı ve kesin olarak reddettiğini, ondan söz ederken öne sürmüştük. Öyle ya, varolmayan hiç kimse düşünülemez ya da söylenemez; varolmayan'ın en azından da olsa 'varlık'tan payı yoktu." ⁴

Buradaki alıntıda Elealı Yabancı, sofistin Parmenides'in 'yokluğun' (varolmayan) hakkında konuşulamaz ve düşünülemez olduğuna dair argümanına sığındığını ifade eder. Yabancı'ya göre sofistin bu sığınağı yanlış söylemin mutlak anlamda olanaksız olduğunu ve bu bakımdan sofistin söylemde bulunduğu veya düşündüğü her şeyin 'varlığa' ilişkin olduğunu iddia etmesinin dayanağını oluşturur.

Sofistin yanlış söylemin olanaksız olduğu yönündeki argümanına karşı diyalogun başkışileri olan Elealı Yabancı ile Theaitetos'un diyalog boyunca temel amacı, 'yokluğun' bir biçimde var olduğunu ve düşünülebilir ve ifade edilebilir bir kavram olduğunu ortaya koymak, diğer bir ifadeyle, yanlış söylemin olanağını serimlemektir. Nitekim diyalogun başlıca amaçlarından biri sofistin tüm söylem ve bilgilerinin doğru olamayacağı yönündeki argümanın kanıtlanmasıdır, ki bu, 'yokluk' kavramının düşünülebilir ve ifade edilebilir bir kavram olarak ortaya konmasını gerektirir.

Diyalogta 'yokluğun' düşünülebilir ve ifade edilebilir bir kavram olduğunu kanıtlamaya yönelik olarak, Parmenides'in 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarını birbirinin mutlak anlamda karşıtı olarak kabul eden argümanı ele alınır. Zira Parmenides'çi anlamda, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları birbirinin bütünüyle karşıtı olarak kabul edilmektedir, ve bu iki kavram birbiriyle hiçbir şekilde ilişkilendirilebilir değildir. Bir diğer ifadeyle, Parmenides'in argümanı çerçevesinde, ne 'varlık', yokluğa katılabilir; ne de 'yokluk', herhangi bir biçimde var olabilir. Platon ise, 'yokluğun' bir biçimde var olduğunu

⁴ A.g.e., [260 d], s. 270.

kanıtlamayı amaçlar; çünkü sofistin tüm söylem ve bilgilerinin doğru bir söylem veya bilgi olduğu iddiasının aksine bir argüman ancak bu zeminde geliştirilebilir:

Yabancı: Savunma amacı için babamız Parmenides'in sözünü iyice sınamaktan ve varolmayanın bir bakıma var olduğunu ve bunun tersine varolanın belli bir bağtımda var olmadığını güçle öne sürmekten kendimizi alamayacağız.

Theatitetos: Açıktır ki, bu savla söz dövüşünde başarılı olmak zorundayız.

Yabancı: Evet, elbette. Atasözünün dediği gibi bir körün bile görebileceği kadar açık [241 e]. Çünkü bu iki tümce, ne çürütüldüğü ne de onaylanmadığı sürece, yanlış savlar ya da yanlış tasarım üzerine söz etmeye hiç kimsenin hiçbir zaman gücü yetmez. Resimler veya kopyalar veya öykünmeler veya görüntü-resim'ler –ister bunların kendisiyle ilgili olsun ya da bunlarla ilgili olan sanatlarla ilgili olsun hiç önemi yok- üzerine insan gülünç olmaksızın konuşamaz.⁵

Alıntıda yanlış söylem (yanlış kanı, görüntü, kopya, taklit vb.) imkânından söz edilebilmesinin ve sofistin argümanının çürütülmesinin yegâne yolunun 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının birbiriyle ilişkilenebilir kavramlar olarak kanıtlanması olduğu ifade edilir. 'Varlık' ve 'yokluk' kavramlarının birbiriyle ilişkilenebilir kavramlar olarak kanıtlanmasının yolu ise, 'yokluğun' mutlak anlamda var olmayan bir şey olarak değil, 'varlık'tan başka bir şey olarak düşünülmesidir. Bu bağlamda, 'yokluk', mutlak anlamda var olmayan bir hiçlik olarak değil, 'varlık'tan başka bir gerçeklik olarak ele alınır diyalogta. Bu durumda 'başka', 'varlık'tan farklı olan ve gerçekliği düşük cisim ve görüntülerin alanını ifade eden bir olgu olarak ortaya çıkar.

Diyalogta 'yokluk' kavramının 'varlık'tan başka bir cins olarak ele alınması, bu kavramın düşünülmesini ve ifade edilmesini sağlar, diğer bir ifadeyle, yanlış söylemin (*doksa*) imkânını açıklar. Nitekim, az önce ifade ettiğimiz gibi, bu durumda yanlış söylemin nesnesini, mutlak anlamda bir hiçlik/yokluk değil, 'varlık'tan başka olan ve gerçekliği düşük olan birtakım cisimler, kopyalar, hayaller ve görüntüler oluşturmaktadır. Böylelikle sofistin tüm bilgi ve söylemlerinin kaçınılmaz olarak 'varlığa' dair bilgi ve söylemler (*episteme*) olduğu yönündeki iddiasının aksine sofistin kanı ve söylemlerinin 'başka' kavramı zemininde ortaya çıkan birtakım cisimlere, kopyalara ve görünüşlere ilişkin yanlış söylem ve düşünceler (*doksa*) olduğu ifade edilmektedir.

⁵ A.g.e., [241 d-e], s. 175.

Diyalogta 'başka' kavramı, görüntü, görünüş ve simülasyon kavramları ile özdeşleştirilir. Buna göre, 'başka', gerçek gibi görünen ancak gerçek olmayan anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle, 'başka', 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında bulunan ve mantıksal olarak "ne var olan, ne de var olmayan" anlamına gelen ara bir kavramı imler. Bu açıdan, 'başka' kavramı mantıksal olarak tutarsız ve çelişkili bir kavram olarak görülebilmektedir. Nitekim bir şeyin "ne var olması ne de var olmaması" kendi içinde bir karşıtlığa ve çelişkiye dayanır. Ancak bu makalede, 'başka' kavramının mantıksal açıdan olanaklı bir kavram olarak serimlenebileceğini ifade etmeye çalışacağım. Bu bağlamda, 'başka' kavramını ifade eden "ne var olan, ne de var olmayan" kavramındaki 'var olan' (varlık) ve 'var olmayan' (yokluk) kavramlarının birbirini dışlayan/olumsuzlayan kavramlar olarak ele alınmadığını ifade edeceğim. Nitekim bu kavramlar arasındaki ilişkinin simetrik (ontolojik olarak eşit düzeyde) bir ilişki olmadığını ifade edeceğim. Daha ziyade 'varlık' ve 'yokluk' arasındaki farkın bir derecelendirmeye dayandığını savunacağım. Bu bağlamda 'varlık' kavramının 'mutlak olan'ı ifade ettiğini, 'yokluk' kavramının 'mutlak olmayan' anlamında iki anlama gelebileceğini ifade edeceğim: a) hiçbir şekilde var olmayan ve b) görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan. Dolayısıyla, 'başka' kavramını ifade eden "ne var olan ne de var olmayan" ifadesinin "ne mutlak anlamda var olan, ne de hiçbir şekilde var olmayan" biçiminde yeniden kavramsallaştırılabileceğini ve 'başka' kavramının bu durumda 'görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan'a karşılık geldiğini ifade edeceğim.

1. Kavramlar (Cins, *Genus*) Arasındaki İlişkisellik

Sofist diyalogu, Platon'un diyalektik metodu bağlamında Sokrates'i temsil eden ve Parmenides'in öğrencilerinden biri olan Elealı Yabancı ile genç bir öğrenci olan Theaitetos arasında geçer. Elealı Yabancı, diyalektik konusunda Parmenides'ten eğitim almış biridir ve diyalog boyunca bölümlenme/ayırıştırma (*diairesis*) ve birleştirme (*synthesis*) yöntemiyle Theaitetos'u sofistini doğru tanımını yapmaya yöneltir.⁶

Diyalogta Elealı Yabancı ile Theaitetos arasında, öncelikle, 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarına ilişkin bir tartışma yürütülür. Tartışmanın amacı, Parmenides'in tezinin aksine, kavramlar (cins, *genus*) arasında belirli bir ilişkiselliğin olduğunu ve bu bakımdan 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının birbiriyle mutlak anlamda karşıt ve birbiriyle ilişkisiz kavramlar olarak ele alınamayacağını ortaya koymaktır. Bu tartışma bağlamında, felsefe tarihinde 'varlığa' ve yokluğa ilişkin olarak iki grubun savaşından (devler ve Tanrılar savaşı veya *Gigantomakhia*) söz edilir: maddeciler ve Form dostları

⁶ Bkz. J. A. Duerlinger, *Translation of Plato's Sophist With an Introductory Commentary*, Peterlang, New York, 2005, s. 4-5.

(idealistler). Bu iki gruptan maddecilere göre, maddesel olan, değişen ve oluş halindeki şeyler dışında herhangi bir gerçeklikten söz etmek mümkün değilken, Form dostlarına (idealistler) göre, var olan tek gerçeklik maddesel olmayan, değişmeyen, aklî ve evrensel/tümel (*kathalou*) varlıklardır (Formlar, İdealar):

Yabancı: Öyleyse iyice bak! 'varlık' üstüne tartışma nedeniyle birbirlerine üstün gelmek için onlar, tam bir devler savaşı (Gigantomakhia) sergilerler.

Theaitetos: Nasıl?

Yabancı: Bunlardan bazıları, gerçek büyük kaya kütlelerini ve meşe ağaçlarını elleriyle kısıvrak tutarak, her şeyi gökten ve görülebilir olmayan'dan çekip alarak yeryüzüne indirirler. Onlar bu suretle cisimsel olarak her şeye el attıkları için ancak herhangi bir biçimde dokunulabilen şeyin var olacağını kesinlikle öne sürerler. [246 b] Çünkü cisim ve ağırlık kavramsal tanımları bakımından bir ve aynı şeydirler. Eğer onlardan yana olmayan bir şeyi varolan olarak açıklarsa, onlar, o kimseyi tümüyle hiçe sayarak reddederler ve başka hiçbir şeyi duymak istemezler.

Theaitetos: Evet, senin burada sözünü ettiğin bu adamlar şeytanın ta kendisidirler. Ben de onları bazı toplantılardan tanıyorum.

Yabancı: Buna göre, onların karşıtları da, çok dikkatlice seçilmiş yukarıdan alınma mevkinin ve görülebilir-olmayan'ın uğruna, yalnızca düşünülebilir olan ve cisimsel-olmayan formları (ide'leri) gerçekten var olan 'varlık' (alethinen ousian einai) yapmak için şüphesiz tüm gayretlerini sarf ederek kendilerini savunurlar. Karşıtlarının cisimsel 'varlık'larını [246 c] ve onların gerçek dediği şeyi, bunlar söz sanatlarındaki becerileriyle parça parça ederler ve onları bir 'varlık' değil, tersine ancak hareket içinde kavranabilir bir oluş olarak adlandırırılar. Fakat Theaitetos, aralarındaki savaş alanı genişler, genişleyen bu alanda bundan dolayı durmaksızın sürüp giden bir savaş olur.

Theaitetos: Doğru.⁷

Platon'a göre, maddeciler ve idealistler arasındaki karşıtlık, devler ve Tanrılar arasındaki savaşa benzemektedir; çünkü maddeciler cisimsel olanın dışında hiçbir gerçeklik imkânını kabul etmezken, idealistler (form dostları) aklî ve cisimsel olmayanın dışındaki bir gerçeklik imkânına ilişkin tüm önerilere karşıdırılar. Platon'a göre ise maddecilerin ve idealistlerin ortaya koyduğu şekilde 'varlığın' tek bir forma/cinse indirgenmesi doğru değildir.

⁷ Platon 2015, [246 a-b-c], s. 195-197.

Platon, idealist filozofların tezine karşı çıkmaktadır; çünkü bu filozofların ele aldığı şekilde değişmeyen ve evrensel/tümel akıl (Formlar, İdealar) eğer var olan tek gerçeklik olarak kabul edilirse, 'varlığın' devinim, hareket ve canlılık gibi kavramlar ile hiçbir bağının olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Buna karşın Platon, değişmeyen ve evrensel/tümel bir akıl olarak 'varlığı' aynı zamanda ruh, canlılık ve devinim vb. kavramları ile ilişkilendirir:

Yabancı: Ama Zeus aşkı için, yetkin 'varlığın' (pantelos onti) gerçekte ne hareket ne yaşam ne ruh ne de kavrayıştan hiçbir pay almadığına, yani onun ne canlı olduğuna [249 a] ne de düşündüğüne, tersine onurlu kutsallıkta akılda yoksun, devinimsiz dinginlikte durup kaldığına inanmamız nasıl beklenir?

Theaitetos: Evet Yabancı, bu en çok sakıncalı bir ödün olurdu.

Yabancı: Öyleyse, biz onun akli olduğunu, ama yaşamı olmadığını mı söyleyeceğiz?

Theaitetos: Bunu nasıl yaparız?

Yabancı: Yetkin 'varlığın' akıl ile yaşamı içeren bir ruhu olduğunu kabul etmeksizin, onda bu ikisinin (akıl ile yaşamın) bulunabileceğini mi söyleyeceğiz?

Theaitetos: O, bu ikisine başka nasıl sahip olabilir?

Yabancı: Demek ki o, akla, yaşama, ruha sahip olabilecek ve de canlı olmasına karşın mutlak hareketsizlikte sessizce durur, öyle mi? [249 b]

Theaitetos: Tüm bunlar, bana hepten saçma görünüyor.

Yabancı: O halde, hareke eden ve hareket, varolan olarak tanınmalıdır.

Theaitetos: Şüphesiz.⁸

Elealı Yabancı ve Theaitetos arasındaki bu diyaloga göre, evrensel/tümel (*kathalou*) bir akıl olarak 'varlığı' oluş, canlılık ve hareket gibi kavramlardan bütünüyle bağımsız bir biçimde düşünmek mümkün değildir. Zira bu durumda 'varlığı' bütünüyle durağan bir şey olarak tasavvur etmek gerekir. Benzer şekilde, Platon'a göre, maddeci filozofların tutumu da kabul edilebilir değildir, çünkü her şeyin oluş ve hareket halinde olduğunu savlamak, hiçbir nesnede, hiçbir halde ve tavrda bir birlikten, aynılıktan ve süreklilikten söz edilememesi anlamına gelir.⁹ Bu anlamda, Platon, maddecilerin ve

⁸ A.g.e., [249 a-b], s. 213-214.

⁹ A.g.e., [249 c], s. 216.

idealistlerin, 'varlığı', sırasıyla hareket ve oluş halinde olan ile mutlak ve değişmez olan ile sınırlayan tezlerine karşı çıkmaktadır.¹⁰ Kenneth Dorter, *Platon'un Eleatik Dialogları'nda Form ve İyi* adlı çalışmasında *Sofist* diyalogunda maddecilerin ve idealistlerin tezlerinin aksine tikel ve oluş halinde olan ile mutlak ve değişmez olan arasındaki dikotominin kırılmasının amaçlandığını ifade etmektedir.¹¹ Bu bağlamda Platon'un amacının, mutlak ve değişmeyen akıl ile oluş, hareket ve devinim gibi kavramlar arasındaki dikotomiyi kırarak bu kavramları birbiriyle ilişkilendirmek olduğu ifade edilebilir.

Platon, 'varlığın' bilgisini ve düşünülmesini de kavramlar (cins, *genus*) arasındaki ilişkisellik bağlamında ele alır. Zira diyalogta, bilen ve bilinen arasındaki ilişki çerçevesinde değişmeyen ve mutlak aklın bilgisi, devinim ve etkilenim kavramları ile ilişkilendirilir:

Yabancı: Anlıyorum; yani [Forma dostları] şunu söyleyeceklerdir: Eğer bilme bir etkileme ise, [248 e] bundan ötürü bilinen de zorunlu olarak etkilenen olacaktır. O halde bu önermeye göre, 'varlık' eğer bilgi tarafından bilinirse, tam da bilindiği ölçüde etkilenmek ve buna göre hareket etmek zorunda olacaktır. Duran bir şeyde ise bunu asla kabul edemeyiz.¹²

Bu bağlamda, Platon'a göre, bilen özne/süje, mutlak ve değişmeyen 'varlığın' bilgisini bir etkilenim ve devinim faaliyeti içinde kavrar. Allen Silverman, *Varlığın Diyalektiği* adlı kitabında Platon'da 'varlığın' bilgisinin, etkilenim/devinim ile olan ilişkisini şöyle ifade etmektedir: "*Ousia ('varlık') bilindiğinde ve bilmek bir etkinlik olduğuna göre, ousia ('varlık') etkilenilmektedir: 'Varlık' etkilenildiği/devinmeye neden olduğu ölçüde bilinir; nitekim sükûnet halindeki (devinimsiz) bir şey için bilgiden bahsedilemez.*"¹³ Silverman, Platon'a göre bilmenin bir etkilenim olduğunu ve *ousia*'dan ('varlık') etkilenildiği ölçüde bilme etkinliğinin gerçekleştiğini ifade eder. Bu bakımdan Platon'a göre, bilen ve bilinen arasındaki ilişki çerçevesinde 'varlığın' bilgisi, 'varlığın' 'devinim ve 'etkilenim' kavramları ile kurduğu ilişkisellik bağlamında mümkün olmaktadır.

Benzer şekilde diyalogta her türlü söylem veya düşüncenin imkânı, 'varlık' kavramı ile diğer kavramlar arasındaki ilişkiselliğe dayandırılır:

¹⁰ A.g.e., [249 d], s. 216-217.

¹¹ K. Dorter, *Form and Good in Plato's Eleatic Dialogues*, University of California Press, Berkeley, 1994, s. 121.

¹² Platon 2015, [248 e], s. 212.

¹³ Allen Silverman, *The Dialectic of Essence: A Study of Plato's Metaphysics*, Princeton University Press, Princeton, 2002, s. 154-155.

Yabancı: Ve de sevgili dostum, her şeyi her şeyden ayırma denemesi [259 e], yalnızca yersiz değil, aynı zamanda hiç eğitilmemiş ve felsefe dışı bir kafanın belirtisidir.

Theaitetos: Neden?

Yabancı: Eğer her kavram, tüm diğerleriyle ortaklaşa olmaktan çıkarılırsa, bu, her açıklamayı genellikle olanaksız yapmaktan başka hiçbir şey demek değildir. Çünkü her şeyden önce bizim konuşmamız, kavramların (türlerin) birbiriyle bağıntısı sayesinde gerçekleşir.¹⁴

Bu alıntıda kavramların (cins, *genus*) birbirinden bütünüyle soyutlanmasının her türlü söylem ve düşünce imkânını ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir; çünkü söylem ve düşünce, doğası gereği kavramların birbiriyle olan ilişkisi ile kurulmaktadır. Örneğin, Platon'a göre yalnızca ad (özne) veya yalnızca fiil ile herhangi bir söylemin veya düşüncenin oluşturulması mümkün değildir. Nitekim söylem ve düşünce, bir adın (özne) ve eylemin (fiil) ilişkisi ile ortaya çıkar.¹⁵ Bu bağlamda, Platon'da söylem ve düşünce, ne yalnızca değişmeyen ve mutlak Formlardan oluşabilir, ne de yalnızca değişim ve oluş halindeki tekil varlıklardan. Nitekim salt mutlak ve değişmeyen Varlık (Formlar) hakkında söylemde bulunmak salt bir ad (özne) veya salt bir yüklem hakkında konuşmak anlamına gelirdi ki, az önce ifade ettiğimiz gibi, bu imkânsızdır. Bu yönüyle Platon'a göre söylem ve düşünce, değişmeyen ve mutlak Formlar ile değişim halindeki tikel varlıkların ilişkiselliğini zaruri kılar.¹⁶

Platon'a göre kavramların veya cinslerin birbiriyle uyumluluğunu ve uyumsuzluğunu doğru bir biçimde anlamaya yönelik bir faaliyet olarak tanımlanan felsefenin temelinde de kavramların birbiri ile olan ilişkisi bulunur:

Yabancı: Öyleyse devam! Kavramlar (cinsler, türler) de birbirleriyle birleşmeleri bakımından aynı durumda olduğundan burada da kesinlikle belirli bir bilime gerek vardır. Hangi kavramların birbiriyle uyuştukları, hangilerinin birbirlerini dışladıkları sorusu üzerine doğru bilgi vermek istendiğinde, yargılar, bu bilime dayanılarak, olası kavram (tür) bağıntıları bakımından inceden inceye araştırılır, [253 c] değil mi? Belirli temel kavramların tüm kavram alanını kuşatıp kuşatmadığı, yani hepsiyle bağıntıya girmeye yetili olup olmadığı biçimindeki soru için de aynı şeyi yapmak gerekmez mi? Öte

¹⁴ Platon 2015, [259 e-260 a], s. 267.

¹⁵ A.g.e., [262 a-b-c-d-e], s. 277-279.

¹⁶ Bkz. F. M. Cornford, *Plato's Theory of Knowledge: Theatetus and the Sophist*, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Londra, 1935, s. 300.

yandan dışlamalara (ayrılmalara) gelince; acaba burada, kavram alanının bütününde başka ayrılma nedenleri mi var?

Theaitetos: Bu amaçlar için herhangi bir bilime değil, belki de en önemli bir bilime gerek vardır.

Yabancı: Öyleyse ey Theaitetos, bu bilime hangi adı vereceğiz? Yoksa biz Zeus'un yardımıyla, bilmeden, yalnızca salt gerçek karşısında heyecanlanan özgür insanların bilimiyle mi karşı karşıya geldik; sofist ararken, ondan önce filozofu mu bulduk?

Theaitetos: Ne demek istiyorsun? [253 d]

Yabancı: Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama aynı anlamları ne de ayrı kavramlara aynı anlamı vermemeyi diyalektik bilimin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?

Theaitetos: Evet, bunu diyeceğiz.¹⁷

Alıntıda felsefe (veya *logos*), kavramların veya cinslerin doğru bir biçimde ayırt edilmesi ve ilişkilendirilmesi ile gerçekleşen bir *diyalektik bilimi* olarak tanımlanmaktadır. Charles Taylor, *Başlangıçtan Platon'a* adlı çalışmada *Sofist*'te diyalektiğin, "a) şeyleri Cinslerine göre ayırtmak; b) Formlara ilişkin tanım üretmek; c) farklı Formları birbiriyle özdeşleştirmemek veya özdeş Formları ayırmamak; d) hangi Formların birbiriyle birleşebilir hangi Formların ise birleşemez olduğunu belirlemek (253 b-d)" olarak ele alındığını ifade eder.¹⁸ Bu anlamda, felsefenin veya *diyalektik biliminin* görevi, kavramlara (cinsler; Formlar) ilişkin doğru bir tanıma ulaşmaya yönelik olarak hangi kavramların birbiriyle birleşebilir ve hangi kavramların ise birleşemez olduğunu ayırt etmek olduğu ifade edilir. Nitekim Platon'a göre, bazı cinsler birbiriyle birleşebilir iken, bazı cinsler birbiriyle birleşemez. Örneğin, 'hareket' (*kinesis*) ve 'durağanlık' (*stasis*) 'varlığa' katılabilen ve 'varlık' ile ilişkilenebilen cinsler iken; bu iki karşıt kavram, birbiriyle birleşemez. Çünkü 'hareket' ve 'durağanlığın' birbiriyle birleşmesi, durağanlığın hareketlenmesi veya hareketin durağanlaşması anlamına geleceğinden bu iki kavramın birbiriyle ilişkilendirilmesi bir çelişkiyi ortaya çıkarır.¹⁹ Bu bakımdan Dorter, *diyalektiğin* amacının gramercinin birbiriyle uygun harfleri birleştirerek hece oluşturmasına veya bir müzisyenin alçak ve yüksek sesleri birleştirerek müzik oluşturmasına benzer şekilde, kavramların ve cinslerin doğru bir biçimde ilişkilendirilerek doğru bir söylem veya düşünce oluşturulması olduğunu ifade

¹⁷ Platon 2015, [253 c-d], s. 235-236.

¹⁸ C. C. W, Taylor, *Routledge History of Philosophy: From The Begining to Plato*, Routledge-Taylor&Francis Group, Londra-New York, 1997, s. 349.

¹⁹ Platon 2015, [252 d], s. 230.

eder.²⁰ Ackrill ise "Platon ve "-dır" Fiili: Sofist 251-259" adlı makalesinde, doğru söylem ve düşünce meydana getirmeye yönelik bir bilim olarak *diyalektiğin* amacının, anlamlı ve çelişkisiz kavramların ve cinslerin ilişkilendirilmesine dayandığını ifade eder.²¹ Benzer şekilde, Kenneth Sayre, *Platon'un Devletadamı'nda Metafizik ve Metot* adlı çalışmada *Sofist*'te *diyalektik biliminin*, kavramların doğru bir şekilde ilişkilendirilmesine yönelik olduğunu ifade etmekte ve bu yönüyle *diyalektiğin*, örneğin, 'aynı' (*tauton*) kavramının 'başka' (*thateron*) ile 'başka' kavramının da 'aynı' kavramı ile ilişkilendirilemeyeceğini anlamaya yönelik bir bilim olduğunu ifade etmektedir.²² Ayrıca *diyalektik bilimi*, 'varlık' kavramının diğer kavramlar ile olan bir ilişki içinde anlaşılmasına yönelik bir bilim olarak ifade edilir. Örneğin Sayre, Platon'un *Sofist* diyalogunda *diyalektik biliminin* (veya *logos*) 'varlık' kavramının diğer kavramlar ile olan bir ilişki çerçevesinde bütünlüklü olarak kavranması biçiminde ele alındığını ifade eder.²³ Benzer şekilde, Silverman, Platon'un geç dönem diyaloglarında *logos*'un yalnızca Formların (İdealar) bilgisi olarak ele alınmadığını, Formların (İdealar) diğer kavramlarla (cins) olan bir ilişkisellik bağlamında doğru ve bütünsel bir biçimde kavranılması biçiminde ele alındığını dile getirir.²⁴

Bu anlamda, *Sofist*'te temel olarak her türlü söylem ve düşüncenin kavramlar (cins, *genus*) arasındaki bir ilişkisellik zeminine dayandığı ifade edilir. 'Varlığın' bilgisi de, bu bağlamda, diğer kavramlarla olan ilişkiselliği içinde ele alınır. Bu bakımdan, 'varlık' kavramı, Parmenides'in tezinin aksine, diğer tüm kavramlardan soyutlanmış bir biçimde, kendi başına düşünülebilir ve ifade edilebilir bir kavram olarak değil, 'hareket', 'durağanlık', 'aynı' ve 'başka' gibi diğer kavramlar ile olan ilişkisi bağlamında düşünülebilen ve kavranabilen bir olgu olarak ortaya konur.

2. 'Yokluk' Kavramının 'Başka' Kavramı Bağlamında Ele Alınışı

Platon'a göre her türlü söylem ve düşüncenin kavramlar (cins, *genus*) arasındaki bir ilişkiselliğe dayanıyor olması, 'varlığın' dışında başka kavramlardan da meşru olarak söz edilebilmesini gerektirir. Platon'un beş büyük cins olarak ifade ettiği bu kavramlardan biri 'yokluk'tur (*me on*, varolmayan). Platon, Parmenides'in tezinin aksine, 'yokluk' kavramını mutlak anlamda 'varlığa' karşıt bir kavram olarak değil, 'varlık'tan başka bir cins olarak ele alır. Bu bağlamda 'yokluk', mutlak anlamda var olmayan ve düşünülmesi ve

²⁰ Dorter 1994, s. 151.

²¹ J. L., Ackrill, *Essays on Plato and Aristotle*, Oxford University Press, USA, 1997, s. 76.

²² K. Sayre, *Metaphysics and Method in Plato's Statesman*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 43.

²³ A.g.e., s. 43.

²⁴ A.g.e., s. 210.

ifade edilmesi imkânsız bir kavram olarak değil, 'varlık'tan farklı/ayrı bir gerçeklik imkânı olarak ele alınır.

Bir önceki bölümde ele alındığı gibi, kavramlar arasında bulunan zorunlu ilişkisellik, 'varlık' kavramının dışında başka kavramların da meşru olarak düşünülebilmesini ve ifade edilebilmesini gerektiren bir unsurdur. Bu kavramlardan bazıları, Platon'un beş büyük cins olarak ifade ettiği, 'hareket', 'durağanlık', ve 'aynı'dır. Nitekim Platon, 'varlığın' hem devinim hem de durağanlık ile ilişkilendirilebileceğini ve bu bakımdan hareket ve durağanlığın 'varlığa' katılmak suretiyle varlık kazanan iki cins olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Platon'a göre, 'aynı' kavramı da zorunlu olarak var olan bir cinstir; nitekim her şey kendi kendisiyle aynı ve özdeş olmak bakımından 'aynı' kavramına katılır.²⁵ Bu kavramların dışındaki bir diğer büyük cins ise 'başka'dır (*thateron*). Öncelikle Platon'a göre her şey, birbirinden ayrı/başka olması dolayısıyla 'başka' cinsine katılmaktadır.²⁶ Bunun yanında, 'varlığın' dışındaki her şey, 'varlık'tan ayrı/farklı olması dolayısıyla 'başka'dır.²⁷ Bu bakımdan, 'başka' kavramı 'varlığın' dışındaki her şeyi kapsayan genel bir kavramdır. 'Varlığın' dışındaki her şey ise esas olarak 'yokluğu' ifade ettiğinden 'başka' kavramı esas olarak 'yokluğu' imleyen bir kavramdır:

Yabancı: Görüyor musun, Parmenides'e karşı gelmekle onun yasağını da çiğnemiş olduk.

Theaitetos: Nasıl?

Yabancı: Ona karşı sürdürdüğümüz kanıtlarla araştırmamızın ilerleyişinde, onun araştırmaya tümüyle kapalı bilmek istediği alanı, hem de esaslı bir parça aşmış olduk.

Theaitetos: Kuşkusuz. [258 d]

Yabancı: Çünkü o şöyle diyordu: "Asla kanıtlanamaz var-olmayanın var olduğu/Hayır, böyle bir araştırma yolundan düşünceni uzak tut!"

Theaitetos: Evet, bunlar onların sözleriydi.

Yabancı: İmdi biz, yalnızca, varolmayan'ın var olduğunu serilmemekle kalmadık, aynı zamanda varolmayan'ın özünü oluşturan kavramı da gösterdik. Çünkü biz [başka]'nın doğasını varolan olarak ve bir diğeriyle karşılıklı bağıntısında [258 e] var olma'nın tümüne sahip olmuş olarak gösteriyorduk. Ve bu nedenle, ilgili 'varlığın' karşısına

²⁵ Platon 2015, [256 a], s. 250.

²⁶ A.g.e., [255 e], s. 246.

²⁷ A.g.e., [256 e], s. 252.

*konmuş olan [başka] doğasının söz konusu bölümünün daima gerçekte varolmayan olduğunu gösterecek kadar yürekli olduk.*²⁸

Alıntıda 'başka' kavramının "var olmayanın var olduğu"nu söylemeyi mümkün kılan bir kavram olduğu ifade edilmekte ve başka kavramının bu anlamda 'yokluğa' ilişkin bir düşünme ve konuşma imkânını açtığına değinilmektedir. Nitekim Parmenides'e göre, 'yokluk' yolu hakkında hiçbir söylem ve düşünce imkânı bulunmazken, Platon'a göre, 'yokluk' kavramı 'varlığın' dışındaki başka bir gerçekliğe atıfta bulunduğundan 'yokluğun' düşünülmesi ve konuşulması mümkün hâle gelir. Aşağıdaki diyalogu da bu bağlamda okuyabiliriz:

Yabancı: Öyle görünüyor ki biz, "varolmayan"dan söz ettiğimizde, bununla "varolan"ın bir karşıtı değil, tersine yalnızca ondan [başka] olan bir şeyi anlıyoruz.

Theaitetos: Nasıl?

Yabancı: Örneğin bir şeyi "büyük olmayan" diye adlandırdığımızda, acaba onu yalnızca "küçük" olarak mı nitelendiririz; keza onu "eşit" diye de nitelemez miyiz?

Theaitetos: Ama bu nasıl olur?

Yabancı: Değillemeden söz edildiğinde, değilleme karşıtı gösteriyorsa, buna izin vermeyeceğiz. Yalnızca şunu kabul edeceğiz: [257 c] Bu "yok" ile "değil", bunu izleyen deyimlerden ya da daha çok, değillemelerin ardı sıra gelen deyimlerin ilgisi olduğu şeylerden [başka] bir şeyi gösteriyor.²⁹

Alıntıda 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki farkın, mutlak bir karşıtlığı değil, birbirinden *ayrılığı/başkalığı* imlediği ifade edilir. Diğer bir ifadeyle, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki fark, 'olmayan' veya '-değil' kavramları ile değil, bunun yerine '-den başka olan' kavramı ile kurulmaktadır. Örneğin, alıntıda ele alındığı gibi, 'büyük olmayan' kavramının karşıtı yalnızca 'küçük olan' değil, aynı zamanda 'eşit olan'dır. Benzer şekilde, 'güzel-olmayan' kavramı yalnızca 'çirkin olan'ı imlememekte, 'güzel'den başka olanı imlemektedir.³⁰ Bu bağlamda, 'yokluk' kavramı, 'varlığa' mutlak anlamda karşıt bir kavram olarak değil, 'varlık'tan başka/farklı olan bir gerçeklik olarak tasarılanmaktadır. Cornford, *Sofist*'te 'yokluğun' iki anlamının olduğunu ifade

²⁸ A.g.e., [258 d-e], s. 263.

²⁹ A.g.e., [257 b-c], s. 255.

³⁰ A.g.e., [257 d-e], s. 259.

eder. Buna göre, 'yokluk', hiçbir şekilde var olmayan anlamına gelebildiği gibi, 'varlık'tan başka olan anlamına da gelebilmektedir.³¹ Benzer şekilde, Jeremy Dunham *İdealizm: Bir Felsefe Tarihi* adlı çalışmada *Sofist* diyalogunda iki tür 'yokluk'tan söz edildiğini ifade eder.³² İlki, mutlak anlamda 'yokluk' anlamına gelen *me on*'dur; ikincisi ise 'varlık'tan başka olan anlamındaki *ouk on*'dur. Dunham'a göre, *me on*, mutlak anlamda var olmayan anlamına geldiğinden düşünülmesi ve ifade edilmesi olanaksız bir kavramdır. Buna karşın, *ouk on* kavramı, tıpkı gerçek bir şeyin kopyası veya görüntüsü gibi gerçekte var olmasa da bir biçimde var olan anlamına gelen bir kavramdır.³³ Benzer şekilde Cornford ve Silverman, Platon'un 'başka' cinsi bağlamında ortaya koyduğu 'yokluk' kavramının "gerçek olmayan ancak bir biçimde var olan" anlamına geldiğini ifade ederler.³⁴ Bu anlamda, diyalogta 'yokluğa' ilişkin olarak ortaya konan 'başka' kavramının, 'varlık' ve mutlak 'yokluk' kavramları arasında ara bir kavramı ifade ettiği söylenebilir. Platon'a göre bir ara kavram olarak 'başka', ne varlıktır ne de mutlak anlamda yokluktur; daha ziyade, 'varlık'tan farklı/ayrı olan bir gerçeklik alanına gönderimde bulunmaktadır. David Ambuel, *Sofist*'te 'yokluğun', 'başka' kavramı ile özdeşleştirilmesiyle, 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının karşılıklı olarak birbirini dışlayan iki karşıt kavram olmaktan çıktığını ifade eder.³⁵ Bir diğer ifadeyle, Ambuel'e göre, Eleatik filozoflarda, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları karşılıklı olarak birbirini dışlamaktayken/olumsuzlamaktayken, Platon'un 'yokluğu' 'başka' kavramı ile özdeşleştirilmesiyle, bu iki kavram birbiriyle karşıt fakat birbirini dışlamayan kavramlar olarak tasarlanmıştır. Nitekim, 'yokluk', mutlak anlamda bir hiçlik olmaktan çıkmış, düşünülebilir ve ifade edilebilir bir olumsuzluk/olumsuzlama olarak ifade edilmiştir.

Bu anlamda, *Sofist* diyalogunda 'başka' kavramı 'yokluğa' ilişkin bir düşünme imkânını açımlayan bir kavram olarak ortaya çıkar. Nitekim 'başka', 'yokluğun' mutlak bir hiçlik olarak tasavvur edilmesinin ötesinde, "gerçek olmayan ama bir biçimde var olan" anlamına gelen ara bir gerçeklik alanı olarak düşünülmesini sağlamaktadır.

3. Mantıksal Olanaklılığı Bağlamında 'Başka' Kavramı

'Başka' kavramını imleyen "gerçek olmayan ama bir biçimde var olan" biçimindeki bir kavramsallaştırmanın, mantıksal anlamda "ne var olan, ne de var olmayan" anlamına geldiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, 'başka' kavramı,

³¹ Cornford 1935, s. 298-299.

³²J. Dunham, I. H. Grant, S. Watson (2014) *Idealism: The History of a Philosophy*, Routledge, Londra, 2014, s. 19-20.

³³ A.g.e., s. 20.

³⁴ Cornford 1935, s. 209-212 ve Silverman 2002, s. 150-151.

³⁵ D. Ambuel, *Image and Paradigm in Plato's Sophist*, Parmenides Publishing, Las Vegas, 2007, s. 108.

kendi içinde mantıksal bir karşıtlığı ve çelişkiyi barındıran bir kavram olarak görülebilmektedir. Ancak bu bölümde, 'başka' kavramının mantıksal açıdan olanaklı bir kavram olarak düşünülebileceğini ifade etmeye çalışacağım. Bu bağlamda 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki farkın simetrik (ontolojik olarak eşit düzeyde) bir fark olarak ele alınmadığını ifade edeceğim. Daha ziyade, 'varlık' ve 'yokluk' arasındaki farkın 'mutlak olan' ve 'mutlak olmayan' kavramları arasındaki bir fark olarak görüldüğünü ve dolayısıyla bu iki kavramın "ne var olan ne var olmayan" önermesi içinde birbirini kaçınılmaz olarak dışlayan/olumsuzlayan kavramlar olarak ele alınmadığını ifade edeceğim. Zira "ne mutlak olarak var olan, ne de mutlak olarak varolmayan" kavramsallaştırmasının bir çelişkiyi doğurmadığını, nitekim bu türden bir kavramsallaştırmanın 'görelilik, tikellik, değişkenlik ve görünüş' kavramlarına karşılık gelmekte olduğunu belirteceğim.

Öncelikle 'başka' kavramının yanlış söylem ile olan ilişkisine değinelim. Nitekim yanlış söylem, var olmayan bir gerçekliğin düşünülmesi ve ifade edilmesi anlamına gelir ve bu yönüyle, 'yokluğa' ilişkin bir düşünme imkânını gerektirir. Bu bakımdan yanlış söylemin ne olduğunu ele almamız bizi 'başka' kavramının mantıksal imkânını düşünmeye yöneltecek bir adım olarak görülebilir.

Cornford, *Sofist* diyalogunda yanlış söylemin "varlığa yokluk atfeden, yokluğa ise varlık atfeden" bir söylem olarak ele alındığını ifade etmektedir.³⁶ Buna göre, yanlış söylemin, var olan bir gerçekliğin var olmadığını veya var olmayan bir gerçekliğin ise var olduğunu ifade eden bir söylem olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, "Theaitetos oturuyor" önermesi Theaitetos'a ilişkin var olan bir gerçekliği ifade eden doğru bir önerme olmasına rağmen, "Theaitetos uçuyor" önermesini ifade etmek, Theaitetos'un gerçekliğinin dışında, var olmayan bir gerçekliğe ilişkin bir önermedir.³⁷ Benzer şekilde, yanlış söylem, birbiriyle uyumlu olmayan kavram ve cinslerin birbiriyle yanlış bir biçimde ilişkilendirilmesine dayanan söylemlerdir. Örneğin, 'hareket' ve 'varlık' kavramlarının birbiriyle yanlış bir biçimde ilişkilendirilmesiyle oluşturulan "varlık harekettir" önermesi yanlış bir söylemdir; çünkü 'varlık', diğer tüm cinslerden başka bir cinstir.³⁸ Yanlış söylemin imkânını açıklamaya yönelik olarak Platon'un, Parmenides'in tezinin aksine, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında kesin bir ayırım yapmayıp 'yokluğu' ara bir kavram olan 'varlık'tan başka olan olarak ele aldığını ifade ettik. Bu anlamda 'yokluğun', Platon'a göre, ne mutlak anlamda bir hiçlik anlamına geldiğini, ne de 'varlık' demek olduğunu, bunun yerine, 'varlık' ve 'yokluk' arasındaki ara bir formu imlediğini ifade ettik. Cornford, Platon'da 'varlık' ve 'yokluk' arasındaki bu ara alanın, gerçeklik seviyesi düşük olan birtakım cisim ve imgelerin alanı olarak

³⁶ Cornford 1935, s. 214.

³⁷ Platon 2015, [263 a-b], s. 283-284.

³⁸ A.g.e., [257 a], s. 254-255.

eidola (gölge, yansıma) alanını imlediğini ifade eder.³⁹ Bu bakımdan Platon'a göre, yanlış söylem ve kanıların nesnesi, mutlak bir hiçlik değil, gerçeklik seviyesi düşük olan ve gerçeklikten farklı olan birtakım cisim ve imgelerdir.⁴⁰ Bu yönden, Theaitetos örneğinde; "Theaitetos oturuyor" olmasına rağmen "Theaitetos uçuyor" önermesini ifade etmek mümkün hale gelir. Çünkü "Theaitetos uçuyor" önermesi hiçbir şey ifade etmeyen bir söylem olmaktan çıkar; bunun yerine Theaitetos'a ilişkin olarak var olan gerçekliğin dışında başka ve gerçeklik seviyesi düşük bir şeyi ifade eden bir söylem olarak ortaya çıkar.⁴¹ Bu bağlamda, 'başka' kavramı yanlış söylem ve kanılarımızı mümkün kılan bir zemindir ve bu zemin gerçeklik seviyesi düşük bir imgeler ve yansılamalar alanı olarak 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının arasında bir kavram olarak ele alınmaktadır.

'Başka' kavramının gerçeklik (varlık) seviyesi düşük bir alan olarak 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında bir ara alan olarak tasarlanması, mantıksal anlamda bir çelişki veya imkânsızlık olarak görülebilir. Nitekim 'başka' kavramı mantıksal anlamda "ne var olan ne de var olmayan" veya "hem var olan hem de var olmayan" anlamına gelir. Örneğin, Aristoteles'çi mantık açısından 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında "ne var olan, ne de var olmayan" anlamında bir ara kavramdan söz edilmesi olanaksızdır. Zira Aristoteles çelişen iki kavram arasında bir ara kavram imkânının olmadığını ifade eder.⁴² Aristoteles'e göre, "aynı şeyin, aynı şeye, aynı anda hem ait olması hem de olmaması" veya "aynı şeyin hem olduğunu hem olmadığını" kabul etmek mantıksal olarak olanaksızdır ve bu ilke diğer tüm aksiyomların temel ilkesini oluşturmaktadır.⁴³ Örneğin Aristoteles'e göre, aynı şey aynı anda "hem insan, hem de değil-insan" olamaz.⁴⁴ Nitekim, Aristoteles'e göre, insan-olmaklık ile değil-insan olmaklık kavramları birbiriyle çelişen kavramlardır ve bu kavramlar arasında bir 'aradaki' kavram imkânı bulunmaz. Buna karşın, Aristoteles metafiziğinin 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki farka yaklaşımının bu türden bir mantıksal çelişkiye olanak tanıdığını da söylememiz gerekir. Örneğin, Aristoteles'e göre, 'oluş' ve 'meydana gelme' kavramları, 'var olma ile var olmama' kavramları arasında bir kavramı imlemektedir; nitekim Aristoteles'e göre, örneğin çocuğun ereği adam olmaktır ve çocuğun adam olmaya yönelik olarak devinimi 'adam olma ile adam olmama' arasında olmayı imler.⁴⁵ Benzer şekilde, Aristoteles'te imkân kavramı da "ne olma ne de

³⁹ Cornford 1935, s. 209-214.

⁴⁰ A.g.e., s. 316.

⁴¹ Taylor 1997, s. 353 ve W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy: The Later Plato and the Academy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978, s. 156.

⁴² Aristoteles, *Metafizik*, Çev. Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015a, [1055a3-33], s. 238 ve Aristoteles, *İkinci Çözümlemeler*, Çev. Ali Houshiary, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015b, [72 a], s. 11.

⁴³ Aristoteles 2015a, [1005b17], s. 85-86.

⁴⁴ A.g.e., [1006a28], s. 87-88.

⁴⁵ Aristoteles 2015a, [394a19], s. 49.

olmama" veya "hem olma hem de olmama" kavramlarına olanak tanır. Nitekim Aristoteles'e göre, bir şey imkân halindeyken aynı anda "hem var olan, hem var olmayan" olabilir.⁴⁶ Buna göre, imkân halindeki bir şey, kendisine öncel olan erek nedenine yönelik olarak devinen bir şeydir ve erek nedenini (aktüelite) gerçekleştirmeye yönelik olarak devinimi esnasında "hem -dır (erek nedeni), hem -değildir." Bu bağlamda örneğin, ev olmaya yönelik olarak inşa edilen bir şeyin inşa edildiği sırada "hem ev olduğunu, hem ev olmadığını" söyleyebiliriz; nitekim bu şey, erek nedeni gereği ev olmaya yönelik bir devinim içindedir ancak henüz aktüel olarak ev değildir. Bu bakımdan, henüz imkân halindeki bu şeyin "hem ev olduğunu, hem ev olmadığını" veya "ne ev olduğunu ne de ev olmadığını" ifade etmek mümkündür.

Aristoteles ontolojisinde 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarına ilişkin olarak ele alınan bu türden bir ontolojik farkın *Sofist* diyalogunda da geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Ackrill'in "Platon ve "-dır" Fiili: Sofist 251-259" adlı makalesindeki bir tezine değinmek istiyorum. Ackrill, bu makalesinde Cornford'un Platon'da formlar/kavramlar arasındaki ilişkiyi 'karışım/birleşim' (*blending*) metaforu çerçevesinde ele almasını eleştirmektedir.⁴⁷ Ackrill'e göre, Cornford, formlar/kavramlar arasındaki ilişkiyi simetrik bir ilişki olarak görmekte ve kavramların kendi aralarındaki asimetric ilişkilerini gözden kaçırmaktadır.⁴⁸ Buna karşın Ackrill, tüm kavramların birbiriyle simetrik bir düzlemde (ontolojik olarak aynı düzeyde) düşünülmemeyeceği görüşündedir. Ackrill'e göre, örneğin, *erdem* kavramı ile *adalet* kavramları birbirleriyle eşit bir düzlemde ve simetrik olarak ele alınabilir kavramlar değildir. Nitekim *erdem*, *adaleti* kapsayan, daha genel bir kavram iken, *adalet*, *erdem* kavramının altında bir türdür.⁴⁹ Bu bağlamda, Ackrill, kavramların ilişkiselliğinin simetrik bir biçimde gerçekleşmediğini ve bu bakımdan kavramlar arasındaki ilişkilenenin bir 'karışım veya birleşim' olarak değil, '-den pay alma/bir kavramın altına düşme' (*partake off/falling under*) olarak düşünülebileceğini ifade eder.⁵⁰ Ackrill'e göre, örneğin, 'varlık', 'hareket' ve 'durağanlık' kavramları ile simetrik olarak karışamaz/birleşemez. Eğer öyle olsaydı, 'varlık' 'hareket' olurdu veya 'varlık' 'durağanlık' olurdu.⁵¹ Ackrill'e göre, 'varlık' ve 'hareket' arasındaki ilişkilene, daha ziyade, 'hareket'in 'varlık'tan pay alması veya 'hareket'in 'varlık' kavramının altında bulunan ve 'varlığa' yönelen alt bir tür olması şeklinde mümkündür. Zira varlık en üst cinstir ve diğer kavramlar ona yönelmek veya ondan pay almak suretiyle varlık kazanmaktadırlar.

⁴⁶ A.g.e., [1009A5-23], s. 95.

⁴⁷ Ackrill 1997, s. 86.

⁴⁸ A.g.e., s. 86-87.

⁴⁹ A.g.e., s. 86-87.

⁵⁰ A.g.e., s. 91.

⁵¹ A.g.e., 87-88.

Bu bağlamda, bu makalenin iddiası, Ackrill'in bu görüşüne benzer şekilde, *Sofist*'te 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının simetrik bir biçimde birbirinin karşıtı ve birbirini olumsuzlayan/dışlayan kavramlar olarak ele alınmadığını ifade etmektedir. Zira eğer 'varlık' ve 'yokluk' kavramları birbiriyle eşit ve simetrik bir düzlemde (ontolojik olarak aynı düzeyde) ilişkilenebilir kavramlar olarak ele alınsaydı, Platon'un diyalogta verdiği örneklerden biri olan 'hareket' ve 'durağanlık' kavramlarına benzer şekilde bu iki kavramın birbiriyle ilişkilenebilirden söz edebilmemiz mümkün olmazdı. Nitekim bu durumda "hareketin durağanlaşması" veya "durağanlığın hareketlenmesi"ne benzer bir şekilde "varlığın var olmaması" veya "var olmayanın var olması" gibi mantıksal açıdan tutarsız ve çelişkili bir kavramsallaştırma ortaya çıkardı. Buna karşın, *Sofist*'te 'varlık' ve 'yokluk' arasındaki karşıtlığın mutlak bir zıtlık olarak değil, *başkalık* olarak ele alındığını söyledik. Buna göre, 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının birbirini mutlak olarak dışlayan kavramlar olmadığını, daha ziyade birbiriyle ilintilendirilebilir kavramlar olarak ele alındığını ifade ettik. Nitekim bu, Platon'un tezini Parmenides'ten ayıran temel unsurdur. Parmenides'e göre 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında simetrik bir ilişki vardır ve 'mutlak olan'ı imleyen 'varlık' kavramı ile 'mutlak olmayan'ı imleyen 'yokluk' kavramı birbirini simetrik bir biçimde dışlamaktadırlar ve bu iki kavram arasında herhangi bir ilişki olanağı yoktur. Buna karşın, *Sofist*'te, bana göre, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki ilişkiyi mümkün kılan unsur, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasındaki farkın simetrik bir fark (ontolojik olarak aynı düzeyde) olarak ele alınmamasıdır. Buna göre, 'varlığın' 'mutlak olan'ı imleyen en üst cins olarak ele alınması, 'yokluğun' ise 'mutlak olmayan' anlamında 'varlığın' altındaki bir tür olarak iki anlama gelebiliyor olmasıdır: a) hiçbir şekilde var olmayan ve b) değişken, tikel, görelî ve görünüşte olan. Bu durumda, 'varlık' ve 'yokluk' kavramları birbirini mutlak anlamda dışlayan kavramlar olmaktan çıkmaktadır, nitekim 'yokluk' kavramı, kaçınılmaz olarak 'varlığın' mutlak anlamda karşıtı bir kavram olmayıp 'varlık'tan farklı olan anlamında 'görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan'a da karşılık gelmektedir. Bu bağlamda, *başka* kavramının mantıksal olanağına yönelik araştırmamıza yeniden dönersek, 'başka' kavramına ilişkin olarak ifade ettiğimiz "ne var olan ne de var olmayan" kavramını "ne mutlak anlamda var olan, ne de hiçbir şekilde (mutlak olarak) var olmayan" biçiminde yeniden kavramsallaştırabileceğimizi düşünüyorum. Nitekim bu durumda, 'başka' kavramı ne mutlak anlamda var olan, ne de hiçbir şekilde var olmayan bir cins olarak 'yokluğa' ilişkin olarak açıklanan ikinci bir imkân olarak 'görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan'a karşılık gelmektedir. Yani bu durumda Platon'da 'yokluk' kavramının mutlak bir hiçliği imlemenin ötesinde 'başka' kavramı çerçevesinde değişken, görelî, tikel ve görünüş hâlinde olan varlıkları da imlediğini söyleyebiliriz. Bir diğer ifadeyle, Platon'a göre, 'başka' kavramı Parmenides'te tümüyle mutlak yokluk olarak kabul edilen değişim, görünüş, görelîlik ve tikellik gibi kavramların varlıktan pay almalarını ve mutlak olandan daha düşük bir gerçekliği

imlemelerini sağlamaktadır. Zira bu durumda sofistin tüm söylem ve kanılarının mutlak varlığa ilişkin doğru bilgiler (*episteme*) olduğu yönündeki tezi çürütülmüş olur. Bu durumda, sofistin kanı ve söylemlerinin görelî, değişken, tikel ve görünüşte varlıklara ilişkin *yanlış bilgi* (*doksa*) niteliğindeki yargı ve kanılar olduğu ortaya konmuştur.

Sonuç

Platon'un *Sofist* diyalogundaki amaçlarından biri sofistin yanlış söylem (*doksa*) üreticisi olduğunu kanıtlamaktır. Yanlış söylemin olanağı ise 'yokluğa' ilişkin söylem ve düşünce üretilebilmesini gerektirir. Bu bağlamda, diyalogun başlıca amacı 'yokluğu' düşünülebilir ve ifade edilebilir bir kavram olarak ortaya koyabilmektir. Buna yönelik olarak Platon'un önerisi 'yokluğu' 'başka' kavramı bağlamında düşünmektir, ki bu durumda 'başka', 'varlık' ve 'yokluk' kavramları arasında bir alana atıfta bulunur. Mantıksal olarak "ne var olan ne de var olmayan" anlamına gelen bu alanın 'varlık' ve 'yokluk' arasında bir gerçeklik imkânını açıklamaya yönelik olduğu söylenebilir. Bu makalede "ne var olan ne var olmayan" anlamına gelen bu tür bir alanın, mantıksal bir çelişkiye dayanıp dayanmadığı sorusunu ele aldık. Nitekim bir şeyin "hem var olması hem var olmaması" veya "ne var olması ne de var olmaması" kendi içinde bir karşıtlığa ve çelişkiye dayanır. Buna karşın, bu makalede 'varlık' ve 'yokluk' kavramlarının diyalogta birbiriyle simetrik kavramlar (ontolojik olarak aynı düzeyde) olarak ele alınmadığını ve bu bakımdan "ne var olan ne var olmayan" önermesindeki 'var olan' ve 'var olmayan' kavramlarının birbirini karşılıklı olarak dışlamadığını ifade ettik. Nitekim 'varlık' kavramının 'mutlak olan' anlamında en üst cinsi imlediğini, 'yokluk' kavramının ise 'mutlak olmayan' anlamında 'varlık' kavramının altında bir tür olarak iki anlama gelebildiğini ifade ettik: a) hiçbir şekilde var olmayan ve b) görelî, değişken, tikel ve görünüşte olan. Bu durumda, 'başka' kavramı bağlamında 'yokluğun', mutlak anlamda 'varlığa' karşıt bir olgu olmadığını, bunun yerine mutlak olandan farklı bir gerçeklik olarak üçüncü bir olanak olarak açıklanan görelîliğe, tikelliğe, görünüşe ve değişime karşılık geldiğini belirttik. Bu bağlamda, sofistin söylem ve kanılarının görelîliğe, tikelliğe, görünüşe ve değişime ilişkin *yanlış bilgi* (*doksa*) niteliğindeki yargı ve kanılar olduğu yönündeki argümanın kanıtlandığını ifade ettik. Yani 'başka' kavramının 'yokluğa' ilişkin söylem ve düşünce (yanlış söylem, *doksa*) üretilebilmesine yönelik bir mantıksal olanağı açıkladığını ortaya koyduk.

KAYNAKÇA

- Ackrill, J. L. (1997) *Essays on Plato and Aristotle*, USA: Oxford University Press.
- Ambuel, David (2007) *Image and Paradigm in Plato's Sophist*, Las Vegas: Parmenides Publishing.
- Aristoteles (2015a) *Metafizik*, Çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Aristoteles (2015b) *İkinci Çözümlemeler*, Çev. Ali Houshiary, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cornford, F.M. (1935) *Plato's Theory of Knowledge: Theatetus and the Sophist*, Londra: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
- Dorter, K. (1994) *Form and Good in Plato's Eleatic Dialogues*, Berkeley: University of California Press.
- Duerlinger, J., A. (2005), *Translation of Plato's Sophist With an Introductory Commentary*, New York: Peterlang.
- Dunham, J., Grant, I. H., Watson, S. (2014) *Idealism: The History of a Philosophy*, London: Routledge.
- Guthrie, W.K.C. (1978) *A History of Greek Philosophy: The Later Plato and the Academy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Guthrie, W. K. C. (2000) *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Çev. Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Palmer, John A. (1999) *Plato's Reception of Parmenides*, Oxford: Oxford University Press.
- Platon (2015) *Sofist (Metin Okuma)*, Çev. Ömer Naci Soykan, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Plato (1997) *Complete Works*, ed. John M. Cooper, Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Sayre, K. (2006) *Metaphysics and Method in Plato's Statesman*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Silverman, A. (2002) *The Dialectic of Essence: A Study of Plato's Metaphysics*, Princeton: Princeton University Press.
- Stenzel, J. (1940) *Plato's Method of Dialectic*, çev. D. J. Allan, Oxford: Clarendon Press.
- Taylor, C. C. W. (1997) *Routledge History of Philosophy: From The Beginning to Plato*, London-New York: Routledge-Taylor&Francis Group.